

საქართველოს მეცხვარეობა

მ. ცინცაძე, ნ. ორჯანელი, ნ. ნატროშვილი, გ. ცქვიტინიძე

(საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი)

რეზიუმე: გაშუქებულია მეცხვარეობის ზოგადი მნიშვნელობა და საქართველოში არსებული აბორიგენული ჯიშების დღევანდელი სავალალო მდგომარეობა. ამ პრობლემის გადასაჭრელად აუცილებელია გარკვეული ღონისძიებების გატარება. დღევანდელი გადასახედიდან დეტალურად არის აღწერილი მეცხვარეობის სავალალო მდგომარეობა.

საკვანძო სიტყვები: ცხვარი; მაუდაკი; მატყლი; მომთაბარე; საძოვრული; სტაციონარული; უხეშმატყლიანი; ნაზმატყლიანი; პოლიესტრულობა; ცხოველმყოფელობა.

1. შესავალი

მეცხვარეობა მეცხოველეობის ერთ-ერთი დარგია, რომლის ამოცანაა ცხვრის მოშენება ძვირფასი ნედლეულის (მატყლი, მაუდაკი, ტყავი) და საკვები პროდუქტების (ხორცი, რძე, ქონი) მისაღებად. მატყლისაგან მზადდება მაღალხარისხოვანი ქსოვილი, ნოხი, ნაბადი, ქეჩა; ცხვრის ტყავისგან – ქურჭი, ბეწვეული; რძისგან – მაღალი ხარისხის ყველი (თუშური, როქფორი, პიკარინო, ბრინზა და სხვა ნაწარმი).

ძირითადი პროდუქტების მიხედვით არჩევენ წმინდამატყლიან, ნახევრად წმინდამატყლიან, ნახევრად უხეშმატყლიან, უხეშმატყლიან მიმართულებებს. მათში განასხვავებენ სახორცე-სამატყლე, სამატყლე-სამაუდაკე, სამატყლე-სახორცე-სარძეო და სხვა მიმართულებებს.

საჭიროა აღინიშნოს, რომ საქართველოში მეცხვარეობა ისტორიულად საზოგადოებრივ-სამეურნეო ცხოვრების და წარმოებითი ურთიერთობის ცვლილებების შესატყვის ფონზე ვითარდება, ამდენად ქვეყანაში ამ ცვლილებების თანმხლებმა

სოციალურ-ეკონომიკურმა ვარიაციებმა თავისებური დადი დაასვა მეცხვარეობის დარგის განვითარებასაც.

საქართველოში მეცხვარეობა ჩვენს წელთაღრიცხვამდე იყო განვითარებული, ძირითადად ზაფხულის ან ზამთრის საძოვრების ზონებში, ბუნებრივი სავარგულების რაციონალური გამოყენების შესაბამისად. ძველთაგანვე ჩამოყალიბდა სამი სისტემა:

1. მომთაბარე-საძოვრული;
2. საძოვრულ-სტაციონარული;
3. საძოვრულ-ნახევრად სტაციონარული.

მომთაბარე-საძოვრული სისტემა ძირითადად და ამასთან ყველაზე რთული და ითვალისწინებს მთელი წლის განმავლობაში ბუნებრივი საძოვრების გამოყენებას. ასეთი სისტემა გამოყენებულია ყაზბეგის, დუშეთის, თიანეთის, ახმეტის, თელავის, გურჯაანის, სიღნაღის, დედოფლისწყაროს და სხვა რაიონებში. მოიცავს ქვეყანაში არსებული ცხვრის მთლიანი რაოდენობის თითქმის 75%-ს. ზამთრის საძოვრებად აღმოსავლეთ კავკასიონის მთის ზონის რაიონებს 90-იან წლებამდე გამოყოფილი ჰქონდა ნოღაის ველი (დაღესტანი). დანარჩენ რაიონებს კი – სახელმწიფოს შიგნით არსებული ზამთრის საძოვრები. მანძილი ზაფხულისა და ზამთრის საძოვრებს შორის შეადგენს ქვეყნის შიგნით 70–250 კმ-ს, ხოლო ქვეყნის გარეთ მწყემსებს გადაადგილება უწევდათ 450–600 კმ-მდე. ზაფხულის მთის საძოვრები განლაგებულია ზღვის დონიდან 1700 მ-ზე მაღლა, ხოლო ზამთრის საძოვრები 600–700 მ სიმაღლეზე. საძოვრულ-სტაციონარული სისტემა ხასიათდება იმით, რომ ცხვარი ნოემბრიდან აპრილამდე ბაგურ კვებაზე იმყოფება და საძოვრებით ვერ სარგებლობს. აპრილის ბოლო რიცხვებიდან გვიან შემოდგომამდე კი იქვე ახლოს 5–15 კმ-ზე მდებარე ზაფხულის საძოვრებს იყენებს. შენახვის ასეთი სისტემა შემოღებულია ბოგდანოვკის, ახალქალაქის, წალკის, ბორჯომისა და სხვა რაიონებში.

საძოვრულ-ნახევრად სტაციონარული შენახვის სისტემის შემთხვევაში ცხვარი ზამთრის პერიოდში სოფლების ახლოს არსებულ საძოვრებზე იმყოფება, ზაფხულობით კი ფარები, ზამთრის ადგილსამყოფელთან შედარებით, ახლომდებარე მთის საძოვრებზე გადაჰყავთ.

2. ძირითადი ნაწილი

საქართველოში დღეისათვის არსებობს შემდეგი აბორიგენული და გამოყვანილი ჯიშები:

თუშური ჯიშის ცხვარი – მიიღეს XIII–XIV საუკუნეებში რთული საახალჯიშო ჯვარული მეთოდით. ფიქრობენ, რომ ისტორიული საქართველოს მაშინდელ ტერიტორიაზე გავრცელებული ცხვრები ჯერ შეუჯვარეს ვოლოშურ ცხვრისმაგვარ უხეშმატყლიან გრძელ და ცხიმკუდიან ვერძებს, შემდგომ ყარაბაღული ჯიშის ვერძებს, რომელიც ადრე და ამჟამადაც მოშენებულია თანამედროვე აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე და, თავის მხრივ, მიღებულია დუმიანი ცხვრებით.



თუშური ცხვრის ჩამოყალიბების პროცესში, მოშენებისა და სელექციის ხანგრძლივ პერიოდში მიმართავდნენ უზადო ექსტერიერის, სხეულის კომპაქტური აგებულებისა და მაგარი კონსტიტუციის ცხვრების გადარჩევასა და შერჩევას, ამასთან სელექციონერთა ყურადღება გამახვილებული იყო ასევე მაღალი სახორცე და სამატყლე პროდუქტიულობის მიმართულებით. თუშური ჯიშის ცხოველები ექსტერიერულად კომპაქტურები არიან საკმაო სიგრძის სხეულით, რომელიც ასევე სიღრმეშიც კარგად აქვს განვითარებული, კიდურები და ძვლები საშუალო სისხლისი, მაგარი, გავა ოდნავ დაქანებული, ჩლიქები მაგარი, თავი საშუალო სიდიდის, სწორი პროფილით. ვერძებს ახასიათებთ კარგად განვითარებული სპირალური რქები, რაც მათი კონსტიტუციის სიმაგრეზე მეტყველებს. მატყლი თეთრი ფერის, თივთიკის და გარდამავალი ბოჭკოების დიდი რაოდენობით შემცველია.



უხეში ფრაქცია ცოტაა, ამიტომ ხელით მოსინჯვისას მატყლი რბილია, ბზინვარე, მაღალი სიმაგრის, დრეკადობის და ელასტიკურობის, მუცელსა და კიდურებზე საკმაოდ ბევრი მატყლით.

თუშური ჯიშის ცხვრები საშუალო ტანადობისაა. ტიპური ვერძების ცოცხალი მასა 70–75 კგ-ს, ნერბებისა კი 40–45 კგ-ს შეადგენს. მატყლის ნაპარსის სიდიდე, შესაბამისად, 4,5 და 3–3,5 კგ. ლაქტაციური მერძეულობა – 80–90 კგ-მდე.

თუშური ჯიშის ცხვარი მოშენებულია ქვეყნის ნებისმიერ ზონასა და რაიონში, განსაკუთრებით ქვეყნის მთიან ზონაში. მის მოშენებას მისდევენ ჩრდილოეთ კავკასიაში (დაღესტანი, ჩეჩნეთი, ინგუშეთი და სხვა). პერსპექტივაში თუშური ჯიშის ცხვრის მოშენების, სრულყოფისა და საჭირო სულადობის მომრავლების შემდეგ გამოყენებული უნდა იქნეს მსვილმასშტაბური სელექცია. გარდა ამ ტიპის მუშაობისა, აუცილებელია გაუმჯობესდეს ცხოველთა კვებისა და მოვლა-შენახვის პირობებიც.

იმერული ცხვარი – უძველესი და კოლხურ ჯიშთან გენეტიკურად მონათესავე ცხვარი. აკადემიკოსი ივანე ჯავახიშვილი მას ქართული ცივილიზაციისა და კულტურის ცოცხალ ძეგლად მიიჩნევს. იგი მიღებულია უძველესი კოლხური ნაზმატყლიანი ცხვრის სხვადასხვა უხეშმატყლიანი ცხვრის ჯიშებთან ისტორიულად, ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე შეჯვარებით და მოშენებით.



იმერული ჯიშის ცხვრის მოშენებას ძირითადად მისდევდნენ ხარაგაულის, ზესტაფონის, თერჯოლის, საჩხერის, ჭიათურის, ბაღდათის, ვანის, ხონის, წყალტუბოს და ნაწილობრივ ტყიბულისა და ამბროლაურის რაიონებში.

სიმაღლით ტანმორჩილი ცხვრებია, ხორცისა და მატყლის მაღალი ხარისხით. ნერბები და ვერძები რქიანებია, გვხვდება ურქო ეგზემპლარებიც. ბოლო მონაცემებით, ვერძების ცოცხალი მასა 35–40 კგ-მდე აღწევს, ნერბებისა – 25–30 კგ-მდე. მატყლის ნაპარსი, შესაბამისად, 2,0–2,5–1,5–1,7 კგ-ია. ნაყოფიერება – 200–250 ბატკანი ყოველ 100 დადოლებულ ნერბზე. მერძეულობა დაბალია.

იმერული ცხვრის თავისებურება: აქვს მეტად მაგარი კონსტიტუცია, ძალზე მოძრავია, გამოირჩევა მკვირცხლი ტემპერამენტით. კარგად აქვს განვითარებული დედობრივი ინსტინქტი და ადაპტაციის უნარი. იტანს სტაციონარულ და მომთაბარე შენახვას და მწირ კვებასაც.

სხვა ჯიშებისაგან მკვეთრად განსხვავდება გენერაციული ფუნქციით, რომელთაგან განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს:

1. პოლიესტრულობა – რის მიხედვითაც ის მრავლდება წლის ნებისმიერ დროს; დადოლებიდან 21-ე დღეზე ინერბება;
2. ადრეულობა – იმერული ცხვარი ინერბება. 11–12 თვის შიშაქი უკვე დოლდება და ნერბების ჯგუფში გადადის. მაკობის ხანგრძლივობა – 138–142 დღეა;
3. მრავალნაყოფიერება – ერთ დადოლებაზე ერთი ნერბიდან შეიძლება მივიღოთ 2 ან 3, იშვიათად 3–4 ბატკანი;
4. მაღალი ცხოველმყოფელობა – ახალშობილი დაბადების შემდეგ მალე დგება, მოძრავი და გამძლეა.

განსაკუთრებით გამოირჩევა იმერული ცხვრის ხორცი მაღალკულისნარიული თვისებებით და აშკარად განსხვავდება კავკასიაში მოშენებული სხვა ჯიშის ცხვრებისგან ხორცის სპეციფიკური სუნის არაარსებობით.

ქართული ნახევრად ნაზმატყლიანი ცხიმკუდიანი ჯიშის ცხვარი – გამოყვანილია საგარეჯოს რაიონის “უდაბნოს” მეცხვარეობის საბჭოთა მეურნეობაში 1936-1948 წლებში, სახელმწიფო პრემიის ლაურიატის, პროფ არჩილ ნატროშვილის მიერ. ამ ჯიშის გამოყვანის მიზანი იყო მიეღოთ ნახევრად ნაზმატყლიანი ცხვრის ჯიში ცხიმკუდიანთან შერწყმით, ამასთან კარგად უნდა ყოფილიყო შეგუებული მომთაბარე პირობებს. თუშურ ცხვართან შედარებით მას უნდა ჰქონოდა მაღალი სახორცე და სამატყლე პროდუქტიულობა, ნაყოფიერება და მერძეულობა.



ქართული ცხვარი ჩამოყალიბებულია მარტივი საახალჯიშო ჯვარული მეთოდით. გამოყენებული იყო თუშური ჯიშის I კლასისა და ნაწილობრივ ელიტური ჯგუფის ნერბები, რომლებიც შეუჯვარეს სახორცე-სამატყლე მიმართულების პრეკოსის ჯიშის ვერძებს. შეჯვარება წარმართეს F₁ და F₂ თაობების სასურველი ტიპის ცხოველების მიღებამდე – მაგარი კონსტიტუცია, უნაკლო ექსტერიერი ერთგვაროვანი მატყლით, გრძელი ცხიმკუდიანი.

აპრობაციის მომენტისათვის ამ ჯიშის ცხვარი ხასიათდებოდა პროდუქტიულობის შემდეგი მაჩვენებლებით: ცოცხლი მასა: ვერძების 80–85 კგ, ნერბების – 45–50

კგ, მატყლის ნაპარსის რაოდენობა, შესაბამისად, 4,5–5,0 კგ და 3,5–4,0 კგ, მერძეულობა – 90–110 კგ, ნაყოფიერება – 107–110 ბატკანი, მატყლის სიგრძე – 9–12 სმ.

ქართული ჯიშის ცხვარი წარსულში გარკვეული პოპულარობით სარგებლობდა, გაჰყავდათ ჩინეთში, მონღოლეთსა და სხვა მეზობელ ქვეყნებში.

ადგილობრივ ცხვრებთან შეჯვარების გზით ცხვრის ახალი ჯიშები იქნა გამოყვანილი. ამ ჯიშის ცხვრები გარეგნულად კარგად გამოიყურებიან შემოდგომით, საზაფხულო იალაღების შემდეგ და მისთვის დამახასიათებელ პროდუქტიულობას ინარჩუნებენ წლის მანძილზე, ნორმალური კვებისა და შენახის პირობებში. წინააღმდეგ შემთხვევაში, პარსვის ნორმალურ სეზონამდე, სხეულზე მატყლს კარგავენ ანუ გარღვევას განიცდიან, რაც ამ ჯიშისათვის მანკიერებად არის მიჩნეული. ამ ჯიშის ცხვრების სელექციის დროს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს მათ მოვლა-შენახვის და კვების პირობებს, ასევე ცხოველთა მიზანმიმართულ შერჩევა-გადარჩევას და ნაკლოვანებების გამოსწორებას.

2–3-წლიანი გამოცოცხლების შემდეგ საქართველოში მეცხვარეობა კვლავ დაცემის გზას დაადგა. შემცირებულია როგორც პირუტყვის სულადობა, ასევე მისი ექსპორტზე გატანის მაჩვენებელი. საძოვრების უკმარისობამ და მასზე გადასახადის ზრდამ უარყოფითი შედეგი მოიტანა. ამჟამად მდგომარეობა საკმაოდ გართულებულია. სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით, 2011 წელს საქართველოში ცხვრისა და თხის სულადობამ 630 ათასი შეადგინა. წინა 2010 წელს ეს მაჩვენებელი 653 ათასი იყო. 2009 წელს 673 ათასი სული თხა და ცხვარი დაფიქსირდა. ბოლო 7 წლის განმავლობაში ყველაზე მეტი სულადობა 2 მილიონსაც აღწევდა. რაც შეეხება ექსპორტს, 2012 წლიდან საექსპორტო მაჩვენებელი შემცირდა. ირანში დაავადების აღმოჩენამ ეს პროცესი სერიოზულად შეაფერხა. ამჟამად გვეყავს დაახლოებით 650 ათასი სული, როცა რაოდენობის გაზრდა არსებულ პირობებში 1 000 000-მდეც შეიძლება.

შეგვიძლია ჩამოვაყალიბოთ დღეისათვის მეცხვარეობის განვითარების პრობლემები:

1. თანამედროვე ტექნოლოგიების არარსებობა (ეს სფერო მთლიანად ეფუძნება 19–18 საუკუნეებს);
2. არ ხდება ჯიშის სელექცია;
3. არ არსებობს კვალიფიციური კადრები;

4. ქვეყანაში არ არის თანამედროვე ტიპის საცდელ-სადემონსტრაციო მეცხვარეობის ფერმა, არ ხდება სხვადასხვა უცხოური ჯიშების შემოყვანა და მათი გამოცდა;

5. დასასრულებელია ცხვრის გადასარეკი ტრასების, ტრასებზე გასაბანების, დეზობარიერების, კარანტინების და სხვა რეგისტრაცია, დემარკაცია და მოწყობა.

6. ქვეყანაში არ არსებობს ეროვნული საიდენტიფიკაციო პროგრამა, რის გამოც გართულებულია ეპიზოტური მდგომარეობა;

7. გვიჭირს მატყლის რეალიზება;

8. არ არსებობს თანამედროვე ინფრასტრუქტურა.

3. დასკვნა

ამრიგად, ძირძველი, ტრადიციული მეცხოველეობის დარგის – მეცხვარეობის კვლავ ასაღორძინებლად საჭიროა როგორც ხელმძღვანელობიდან, ისე საკარმიდამო და ფერმერულ სტრუქტურებში დიდი ყურადღება დაეთმოს ჩვენს მიერ ჩამოთვლილ პრობლემებს, რომლებიც იმედია უმოკლეს პერიოდში დადებითად გადაწყდება.

ლიტერატურა

1. თ. პაიკიძე. მეცხვარეობა. 2011 წელი.
2. ინტერნეტსივრცე.